

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	11
Pământ la orizont	15
Oamenii	21
1. Insularii	23
2. Stilul venețian	28
3. Oameni puternici	35
4. Adevărul – nu pentru toată lumea	51
5. Despre femei	58
6. Micii venețieni	63
7. Spectacole și panacee	74
8. Poi Cristiani	85
9. Minoritățile	97
10. Melancolia	105
Orașul	115
11. Fosta insulă	117
12. „Strázile acoperite de apă”	122
13. Pietrele Veneției	137
14. Serviciile urbane	150
15. Decrepitudinea	162
16. Bestiarul	171
17. Arabescuri	182
18. Anotimpurile	195
19. Ce mai e nou pe Rialto	208
20. Curiozități	214
21. Minunile	227
22. Țelurile	237

Laguna	243
23. A șaptea mare.....	245
24. Laguna: șanț de apărare	250
25. Navigația	260
26. În jurul lagunei.....	266
27. Orașelele insulare.....	271
28. Apele sfinte	283
29. Insulele moarte și insulele vii	289
30. Bastioanele sacre	297
31. Pierduți prin lagună	305
Îmbarcarea	309
<i>Cronologie</i>	317
<i>Index</i>	321

JAN MORRIS

VENETIA
,

Traducere de Laura Ciochină

POLIROM
2016

Ei reprezintă un element esențial din atmosfera venețiană, un element ce trădează o obsesie excentrică, dar izvorâtă din afecțiune. Nu întâmplător exact în centrul marelui *Paradis* al lui Tintoretto din Palatul Dogilor stă, în mijlocul freneziei din jur, leul Sfântului Marcu, liniștit, discret și cuibărit lângă stăpânul său, discutând cu acest scrib sfânt – așa cum credea Mark Twain – despre ortografierea corectă a unui adjectiv.

Și bărbații Veneției se transformau în adevărate fiare atunci când puneau stăpânire pe ei nebunia politicii sau a răzbunării. Dacă vă place *grand-guignol*-ul, Veneția are foarte multe de oferit în acest sens; căci aici, dacă îl invocați, spiritul melodramei continuă să triumfe și astăzi. Pentru primii victorienii, Veneția era sinonimă cu tirania și teroarea. Metodele tănuite și neașteptate ale agențiilor secrete venețiene, controlate de Consiliul celor Zece și de Consiliul celor Trei, au îngrozit întreaga Europă și au lăsat în urma lor (acum, că nu mai riscăm să fim strangulați) o înfiorare plăcută.

Acționau în cea mai mare taină, însă făcea parte din tehnica lor să se învâluie într-o aură de oroare indescriptibilă, așa încât eseistul francez Montesquieu a spus într-o zi, în glumă, că „era urmărit de cei Trei”, și-a strâns catrafusele chiar în dimineața aceea și s-a întors în grabă la Paris. „Cei Zece te trimit în camera de tortură”, spuneau în șoaptă venețienii, „cei Trei te bagă în mormânt” – apoi își făceau cruce, ca o măsură de protecție pioasă, dar nu întotdeauna infailibilă. Nici măcar ambasadere străine nu se bucurau de imunitate; printre servitorii din fiecare gospodărie diplomatică erau infiltrați cel puțin doi spioni aflați în slujba statului, iar agenții celor Trei cercetau casa fiecărui trimis diplomatic, căutând pasaje secrete sau camere ascunse.

Dușmanii statului erau strangulați imediat, decapitați între cele două coloane din Piazzetta sau spânzurați între coloanele superioare de la Palatul Dogilor (se spune, în mod eronat, că două dintre ele încă sunt pătate de sângele trădătorilor). Uneori răufăcătorii erau sfărtecați în public și diverse părți din trupurile lor erau expuse în sanctuarele din lagună; este ceea ce s-a întâmplat în 1781 cu Stefano Fantoni, care își ajutase amanta să-și ucidă soțul, să-l taie în bucăți și să-l arunce prin canalele și puțurile din oraș. Câteodată totul se petrecea fără nicio explicație, iar dis-de-dimineată trecătorii observau, în drumul spre lucru, vreo două cadavre spânzurate de

un picior între coloanele din Piazzetta. Dacă cineva căutat de autorități fugea din Veneția, era aproape sigur că niște asasini plătiți, extrem de eficienți, aveau să-l găsească. Dacă rămânea în oraș, urmau să se ocupe de el înspăimântătorii torționari venețieni, care aplicau cele mai avansate și mai științifice metode din acele timpuri.

Temnițele *Piombi* (Plumburile sau mansardele) și *Pozzi* (Puțurile) s-au bucurat la vremea lor de o teribilă notorietate, cu atât mai mult după evadarea lui Casanova – pusă la cale, cred unii, întrucât Casanova era de fapt un agent secret al celor Trei. „Înțeleg, domnule”, i-a spus temnicerul marelui aventurier, în cel mai celebru capitol din cartea sa de memorii, „că vreți să aflați la ce folosește această mică unealtă. Când Excelențele Lor poruncesc să fie strangulat cineva, acesta e pus pe un scaun, cu spatele la perete și cu această zgardă în jurul gâtului; se bagă o sfoară de mătase prin găurile de la cele două capete și apoi se înfășoară pe o roată; călăul învârte de manivelă, iar condamnatul își încredințează sufletul în mâinile Domnului!”.

Casanova a găsit că metoda era foarte ingenioasă; iar temnițele din Palatul Dogilor încă sunt învăluite într-o atmosferă de urzi tainice, în ciuda stăruinței cu care își mestecă turiștii guma când se uită prin vizetele carcerelor. („Biletul vă permite să vizitați și *Temnițele*”, spune domnul Grant Allen în *Ghidul istoric* din 1898. „Nu găsesc niciun motiv suficient de bun pentru care ați dori să profitați de această permisiune.”) Oroarea curge prin venele Veneției; nu doar pentru că temnicerii venețieni erau mai nemiloși decât cei francezi sau englezi ori pentru că *Pozzi* erau mai înspăimântătoare decât celulele din Turnul Londrei, șobolanii mai infecțioși și dispozitivele de strangulare mai meticuloase, ci pentru că Veneția era un oraș atât de mic, simbolurile ei erau atât de dense și întregul aparat al autocrației medievale, atât de frumos aurit și împodobit, se afla la câteva sute de yarzi de Palatul Dogilor.

Venețienii de astăzi, influențați de această moștenire sinistră, au adesea o înclinație spre macabru. Totuși, le place ca acesta să fie autentic și nu acordă prea multă atenție simplelor superstiții, oricât de groaznice ar fi. E adevărat că Alfred de Musset, în timpul catastrofei sale vizite, a stat în camera 13 din Hotelul Danieli, ceea ce ar putea explica de ce George Sand, cu care venise la Veneția, a fugit imediat cu un doctor tânăr și chipeș („Alfred era cam plictisitor”,

spunea Swinburne, „iar George nu era un domn”); însă la Veneția nimănui nu prea îi pasă dacă varsă sarea sau dacă trece pe sub o scară – și, într-adevăr, dacă este sprijinită de un perete pe o străduță îngustă, adesea nu prea ai de ales. Există puține povești venețiene cu fantome. Se spune că Palazzo Contarini delle Figure, de lângă palatul lui Byron de pe Canal Grande, ar fi bântuit. În secolul al XV-lea era proprietatea unui risipitor incorigibil, care s-a căsătorit cu o frumoasă moștenitoare și a pierdut la jocurile de noroc mai întâi moștile soției, apoi palatul ei și în cele din urmă chiar și pe ea; se spune că astăzi în palat se aud tot felul de ciocănituri stranii și că ușile se deschid din senin, ca și cum locul ar fi bântuit de fantomele unor agenți de vânzări. Biserica San Marcuola are și ea o poveste. Se spune că vicarul, după ce a afirmat nechibzuit de la amvon că nu crede în fantome, a fost imediat luat cu asalt de cadavrele din curtea bisericii, care l-au înșfăcat din pat și i-au tras o bătaie zdravănă.

Cea mai faimoasă poveste de acest fel e despre o casă numită Casino degli Spiriti, situată lângă un golful dreptunghiular, în partea de nord a orașului, care până nu demult a fost o clădire pustie și dezolantă. Această casă a avut un trecut plin de suișuri și coborâșuri. Se spune că a aparținut cândva unui bonvivant cu gusturi intelectuale, care a transformat-o într-un centru al societății artistice și literare, organizând petreceri vesele în grădini; casa se află însă pe ruta procesiunilor funerare spre San Michele și se spune că a fost folosită și ca sală de autopsii – cadavrele rămăneau acolo pe timpul nopții, iar a doua zi dimineață erau duse la îngropăciune. Conform altor zvonuri, a fost cândva și un punct de desfacere a mărfurilor de contrabandă, iar contrabandiștii inventau intenționat povești sinistre despre acest loc, pentru a-i ține la distanță pe curioși. Indiferent care ar fi adevărata ei istorie, are o reputație sinistă, și povestea ei cu fantome, lungă și destul de plictisitoare, este despre un triumf amoros, o cochetă moartă și o fantomă posesivă.

Chiar și astăzi, deși nu mai este izolat, Casino degli Spiriti încă poate părea sinistru. Unii pretind că aud ecouri tulburătoare venind dinspre această casă. Alții spun că însăși imaginea ei, singură pe promontoriul acela, îți cam îngheață sângele în vine. Cu timpul, legenda despre fantomele de aici s-a mai estompat, din toată povestea

rămânând doar numele casei; însă, cu câțiva ani în urmă, doi gondolieri abjecți, care poate zac și acum în închisoare, au jefuit o femeie, au omorât-o, au tranșat-o, au băgat-o într-un sac și au aruncat-o în apă, la doar câțiva yarzi de terasa acestei case stranii și prevestitoare de rele.

Veneția nu prea are nevoie de născociri care să-i intensifice pornirea spre tot ce inspiră oroare. Picturile și sculpturile din oraș conțin suficiente elemente macabre pentru toate gusturile – scenele vii de tortură din picturile sacre, cadavrele, ligamentele tăiate, mâinile și picioarele zbârcite și măștile funebre de metal ale nenumăratelor sale moaște, capul suspendat al lui Goliat din biserica San Rocco, fantomele zvârcolinde ale lui Tintoretto din *Judecata de Apoi*, ce poate fi văzută în biserica Madonna dell'Orto („zornăind din lanțuri și contopindu-se”, așa cum a observat cu entuziasm Ruskin, „în forme umane trunchiate, ce se târâsc, tresar și se chinuie printre buruiniile putrezite”). Un membru meticulos al familiei Erizzo a decorat Palatul Erizzo, situat în apropiere de biserica Maddalena, cu tablouri în care unul dintre iluștrii săi strămoși apare tăiat de turci în două cu fierăstrăul, de viu. Dacă urci pe scara șerpuitoare din biserica Gesuiti, îți va apărea brusc în față, într-o mică vitrină, imaginea lugubră și terifiantă a Răstignirii. În San Zanipolo, în Capela Rozariului, se află statuile înnegrite și mutilate în urma incendiului care a avut loc aici.

Străzile Veneției sunt și ele pline de vechi atrocități. Pe străzile de lângă San Zaccaria au fost asasinați trei dogi: Pietro Tradonico în 864, Vitale I Michiel în 1102 și Vitale al II-lea Michiel în 1172. În Campo San Polo, Lorenzino de' Medici, el însuși un asasin experimentat, a fost atacat de doi tâlhari pe când ieșea din biserică: i-au despicat țeasta cu o singură lovitură de sabie. Lângă biserica Santa Fosca, Paolo Sarpi a fost injunghiat de niște asasini angajați de papă (se spune că unul dintre ei era scoțian). A fost abandonat acolo, cu un pumnal înfipt în obraz, dar a supraviețuit în mod miraculos, după care a agățat pumnalul, ca ex-voto, în biserica mănăstirii lui, după ce mai întâi medicii l-au încercat pe un câine și pe o găină, pentru a se asigura că nu era otrăvit. La un moment dat a avut loc o crimă în Palazzo Vendramin, actualul Cazinou Municipal. În timpul Revoluției din 1848, o gloată de venețieni înfuriați l-a urmărit pe un ofițer naval austriac în unul dintre

turnurile Arsenalului, forțându-l să urce cât mai sus pe scara în spirală, până când, prins în capcană, a fost ucis cu o rană de fier, apoi lăsat să se rostogolească pe scări, plin de sânge. În biserica Misericordia, un scriitor venețian din secolul al XVII-lea a fost omorât de un preot care otrăvise hostia. Nenumăratele troițe din oraș, aflate de obicei pe la colțuri de stradă întunecoase, au fost inițial ridicate în locuri frecventate de tâlhari – pe de o parte, pentru că noaptea lumânările lor iluminau zona și, pe de altă parte, pentru că făceau apel la conștiința infractorilor. În secolul al XII-lea, barba falsă era interzisă în Veneția, întrucât foarte mulți criminali se deghizau în acest fel. Există chiar o stradă – Calle degli Assassini – lângă Santo Stefano, o biserică sfințită de șase ori din cauză că în ea s-a făcut vărsare de sânge în mod repetat.

Sunt multe morminte venețiene care au o semnificație morbidă sau sinistră. În biserica Frari, pe un zid înalt, exact lângă absida din dreapta, pe o consolă de fier, se află un sicriu de lemn extrem de rudimentar. Se spune că îi era menit nefericitului condotier Carmagnola, a cărui armată a fost înfrântă în 1431. Apoi, Carmagnola a fost convins să se întoarcă la Veneția, unde a fost acuzat de trădare, torturat și decapitat. Însă acum osemintele lui odihnesc la Milano, iar în această cutie sinistră, pilită printre umbre și praf, se află un substitut sarcastic, dar nepotrivit – cenușa unui nobil venețian asasinat. Undeva în Santo Stefano se află mormântul altui dușman al Veneției, Novello da Carrara din Padova, care a fost capturat în bătălia din 1406 și ucis în taină, în Palatul Dogilor, împreună cu cei doi fii ai săi. A fost înmormântat în biserică cu mare pompă, la o zi după ce fusese strangulat, însă nimeni nu știe unde anume se află mormântul său, deși, timp de secole, oamenii au crezut că inițialele sculptate pe mormântul unui negustor nevinovat, pe nume Paolo Nicolò Tinti, veneau de la *Pro Norma Tyrannorum*, indicând astfel locul de veci al bătrânului aristocrat.

În San Michele e Ingropat pictorul elvețian Léopold Robert, care s-a sinucis în 1853, la zece ani după ce fratele său murise în același fel. Epitaful a fost scris de Lamartine, care, descriind sinuciderea drept un *accès de défaillance*¹, observă cu aroganță că „Michelangelo l-ar fi dominat, însă Léopold Robert i-a sucombat”. În biserica San Francesco della Vigna se află cavoul familiei Barbaro, peste care

1. Un acces de slăbiciune (n.tr.).

tronează blazonul ancestral – un cerc roșu pe fond argintiu. Acest blazon a fost acordat familiei Barbaro în semn de recunoștință față de amiralul Marco Barbaro, care, într-o bătălie din secolul al XII-lea, i-a tăiat unui maur o mână, i-a smuls nefericitului păgân turbanul de pe cap, a desenat pe el un cerc roșu triumfător cu ciotul brațului însângerat și l-a atârnat de vârful catargului în semn de victorie.

Printre sarcofagele din porticul Muzeului de Istorie Naturală, în Fondaco dei Turchi, se află unul fără decorațiuni și fără niciun epitaf. Acesta a aparținut cândva familiei Faliero, una dintre cele mai importante case venețiene. În 1355, Marino Faliero, pe atunci doge, a fost acuzat de trădare și decapitat pe treptele palatului său („Ați fost condamnat să vi se taie capul într-o oră”, așa l-a informat, fără menajamente, mesagerul tribunalului). Scheletul lui, cu capul între picioare, a fost expus public timp de 24 de ore, după care a fost dus cu barca, în tăcere, la biserica San Zanipolo, unde se afla pe atunci cavoul familiei Faliero. Peste sute de ani, în 1812, când cavoul a fost deschis, nefericitul doge era tot cu craniul între oasele picioarelor. Sarcofagul a fost golit și scos din biserică. Ani de zile, farmacistul spitalului civil de după colț l-a folosit pe post de dulap. Apoi a fost dus la țară, fiind folosit pe post de troacă pentru vite. Acum se odihnește, impozant și meditativ, disprețuit de toți, lângă treptele muzeului, *sans* craniu, *sans* blazon, *sans* epitaf, dar plin de amintiri triste. Nimeni nu știe ce s-a ales de scheletul sârmanului doge.

Cel mai înfricoșător dintre toate monumentele, în virtutea amintirilor pe care le trezește, este cel închinat amiralului venețian Marcantonio Bragadin, situat pe culoarul din dreapta al bisericii San Zanipolo. Bragadin a fost un remarcabil comandant venețian care a apărat Famagusta în secolul al XVI-lea, în războiul împotriva turcilor. A rezistat vitejește, dând dovadă de multă iscusință, însă după luni de asediu a fost nevoit să se predea. Comandantul turc i-a propus niște condiții onorabile, iar Bragadin a ieșit din fortăreață pentru a semna actul de capitulare. Purta roba purpurie specifică funcției sale, era însoțit de ofițerii din statul-major și o solemnă umbrelă roșie îl proteja de soare. La început, pașa l-a primit plin de curtoazie, însă, dintr-odată, în timpul ceremoniei, turcul s-a ridicat brusc de pe scaun, l-a acuzat pe Bragadin de atrocități săvârșite împotriva prizonierilor și a ordonat ca ofițerii din statul-major venețian să fie masacrați pe loc.